

Geçmişten Günümüze İran'da Kadın Ruh Sağlığını Etkileyen Faktörler

Samineh ESMAEİLZADEH¹, Mualla YILMAZ²

Özet

Kadın ruh sağlığını etkileyen faktörleri ortaya koymak için öncelikle o ülkenin geçmişi ve bugünü içinde kadınların durumunun incelenmesi gerekmektedir. Bu derlemede İran'da geçmişten günümüze kadınların toplum içindeki yeri incelenmiş, kadın ruh sağlığını etkileyen faktörler literatür doğrultusunda ele alınmıştır. İran'da kadın ruh sağlığını etkileyen faktörlerin ne olduğuna vurgu yapılarak, günümüz kadınlarına farkındalık oluşturmak amaçlanmaktadır. Kadın ruh sağlığı, psikiyatri hemşirelerinin çalışma alanında olan önemli konulardan biridir. Bu bağlamda kadın ruh sağlığının korunması ve kadınların güçlenmesinde, psikiyatri hemşirelerinin son derece önemli sorumlulukları vardır.

Anahtar kelimeler : İran, Kadın, Ruh Sağlığı.

Factors Affecting Iranian Women's Mental Health From Past to Present

Abstract

Women's mental health is one of the important issues in the field of psychiatric nurses as psychiatric nurses have very important responsibilities in caring women's mental health and empowerment of women. In order to reveal the factors affecting the mental health of women in a society, it is necessary to compare the situation of their mental health in the past and present of that society. In this study, the current situation of women in the society of Iran is examined and discussed to reveal the factors affecting their mental health. The presented discussion increases the awareness about today's women mental health in Iran.

Keywords: İran, Women, Mental health.

¹ Araş.Gör, Yakınoğu Üniversitesi, samineh_khalilazar@yahoo.com

² Doç.Dr., Mersin Üniversitesi , mualley69@gmail.com

GİRİŞ

Kadınlar, her toplumda sağlık sorunlarıyla dikkati çeken bir gruptur.^[1] Dünya nüfusunun yarısı kadınlardan oluşmakta olup,^[2] kadınların sağlık durumları toplum sağlığının alt yapısını oluşturmakta olup sağlıklı kadın, sağlıklı toplum demektir. Kadınların sorunları aile, toplum ve hatta gelecek nesillerin ruh sağlığını etkileyebilir.^[3] Bu nedenle kadına özgü stres alanları sorgulanarak yardım için uygun kanallara yönlendirilmelidir.^[4] Bu derlemede cinsiyet eşitsizliği, dini yapı ve süreçler içinde İran'lı kadınların toplumsal konumu ve bu yapının İran'daki kadınların ruh sağlığını nasıl etkilediğine vurgu yapılması amaçlanmaktadır.

Kadınlar, yaşam döngüsü çerçevesinde bir çok dönemden geçip ve sosyal faktörlerden etkilenmektedir. Dünyada kadınlar şiddet, yoksulluk, aşırı iş yükü gibi olumsuz yaşantılarla ve zorlayıcı nedenlerle stresle daha fazla karşılaşmakta ve kadınlarda psikolojik sorunlar daha yaygın görülmektedir.^[5] Kadınların sağlık durumlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen pek çok faktör vardır. Aile ve toplumdan kaynaklanan psikososyal faktörler, kadının bireysel sağlık durumu, doğurganlık davranışı, sağlık hizmetlerinin kalitesi, yoksulluktan ve toplumda kadına daha az değer veren toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kadın ruh sağlığını etkileyen önemli faktörlerdendir.

Kadının sosyal statüsü, herhangi bir tarihsel dönemde toplumun genel durumundan ayrı değildir. İran insan yaşamının en eski merkezlerinden biridir. Antik çağda, zerdüş dininin hakim olduğu dönemde Parsi kadınlar daha yüksek statüye sahiplerdir çünkü, o dönemde kadın ve erkeklerin durumu eşit düzeydedir.^[6]

İran'da Tarihsel Süreç İçinde Kadın

Pahlavi Dönemi (1925–1979)

Pahlavi Dönemi'nde 1933'de Reza Şah'ın Türkiye gezisi ve Mustafa Kemal Atatürk ile yaptığı görüşme sonrasında kadınların durumunun iyileştirilmesi için adımlar atılmaya başlanmıştır. Reza Şah'ın emri ile eğitim kurumları ve özellikle Tahran Üniversitesi'nde kadınların üniversite eğitimi alması için gereken çalışmalar başlanmıştır. 1934'de Reza Şah kadınların türbanlarının çıkarmasına emretmiş ve türbanı yasaklamıştır.^[7] Yeni nesil düşüncelerinde İran tarihi olarak direk Pahlavi döneminden Ahameniş dönemine bir köprü kurmuşlar ve bu iki dönemin ortasındaki yüzlerce yılı görmezden gelmişlerdir. Çünkü Ahameniş imparatorluğu dünyanın en büyük kuruluşlarından birisidir, diğer taraftan Pahlavi döneminde İran gelişmiş bir ülke olarak hareket etmeye başlamış ve bu olay çok hızlı bir şekilde ilerlemiştir. İran'daki toplum ve özellikle kadınlar bahsedilen bu iki dönem arasında çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır.

Sasani döneminde (224-651), kadının yasaya göre tüzel kişiliği yoktur ve bağımsız şahıs olarak sayılmamaktadır. Bu koşullara rağmen dönemin kralı olan Ardeshir Shiroyeh'den sonra, 25 inci padişah olarak, Pourandokht adlı bir kadın ondan fazla Asya ülkelerine hükmetmiştir. Pourandokht 1400 yıl önce ilk Feminizm cümlesini "Kral ister erkek olsun ister kadın ülkesini ve toprağını korumak ve halkına adaletli davranmak zorundadır" demiştir.^[8] Aynı dönemde (MS 700) Sasani imparatorluğunun Rumlarla savaşırken İran ordusunda bir çok kadın asker olduğu tesbit edilmiştir.^[9] Sasani dönemi sonunda araplar islam dinini yaymak için İran'a saldırmıştır. 1219 yılında Cengizhan ve 1380 yılında Timurhan Orta Asya'dan İran'a saldırmış ve ülkeyi ele geçirmiştir ve birçok

benzer olay nedeni ile İranlıların gelişme çabası engellenmiştir. Batının bilime ve gelişmeye doğru yöneldiği dönemlerde (Rönesanstan sonra) İran halkı daha çok dini inançlarla yaşamayı tercih etmiştir ve bu olay Pahlavi padişahlığı dönemine kadar aynı şekilde devam etmiştir.

Kaçar Hanedanı döneminde (1785 -1925), çoğunluğun inancına göre kadınların eğitim alması islam dinine aykırı ve toplum için tehlikeli sayılmıştır. Başka bir inanca göre de kadınların beyninin eğitim için yeterli olmadığı düşüncesi sözkonusudur. Okuryazarlık bir kadın için ayıp sayılmış bu nedenle eğitilmiş kadınlar bunu gizlemek zorunda kalmıştır.^[10]

İran şahı Mohammadreza batıda eğitim aldığı için batının tüm iyi yönlerini İran'da uygulamak istemiştir ve ülke geliri ve petrol parasını genellikle teknoloji, gelişim ve modernleşme için harcanmasını planlamıştır. Ama bu hızlı ilerleme toplumun alt yapısı ve inançları gözetilmeden yapılmıştır .^[11,12] Ayrıca, bütün müslüman kadınlar islam hakkında aynı fikri taşımamaktadır. Fikirlerini, sınıfsal statüleri, kültürel geçmişleri, eğitimleri ve toplumdaki konumları etkilemektedir.^[13]

Merkezi hükümet haricinde güç dini inançlı olan tüccarlar ve din adamları ve sokak kabadayılarının elinde olup ve bahsettiğimiz kitleler arasında da yakın bir ilişki kurulmuştur. Bu durumda kadınlar pek fazla hakka sahip değildir ve kadınlar bir erkeğin varlığı gibi sayılmaktadır. Pahlavi döneminde yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu sistem değişmeye başlamış bir nevi zorlanmıştır. Reza Şah'ın emri ile kadınların türban giymeleri yasaklanmış, kadınlar hak sahibi olup ve evlerden dışarı çıkmaya ve eğitim almaya ve toplumda çeşitli görevlerde çalışmaya başlamışlardır. Kadınlarla ilgili bu gelişmeler bazı kitlelerin hoşuna gitmemiştir.

İslam Cumhuriyeti (1979 – ...)

İslam Cumhuriyeti dönemi 1979 yılı İran devriminden sonraki dönemde kadınlar bir yandan toplumun önemli bir parçası haline gelmiş, diğer yandan da tekrar şeriat yasaları altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Günümüzde de İran'da kadınlar bir yandan dünyayla güncel bir şekilde hareket etmeye çalışırken, diğer yandan kadınlar dini baskı altında yaşamaya zorlanmaktadır. Bu nedenle İran'da kadının içinde sürekli karşıt fikirler çatışmaktadır.

1979 devriminde, kentsel bölgede İmam Humeyni'yi destekleyen kadınlar çoğunlukla alt sınıf ailelerden gelmektedir. Ruhani ailelerin erkekleri etkisi altında protestolara katılmışlar ve bu katılımcılar toplam kentsel kadın nüfusunun %50'den fazlasını oluşturmaktadır. İmam Humeyni konuşmalarında Şah'a karşı eylemlerin kadın hakları aleyhine olmadığını savunmakta ve birçok kadında bu duruma inandırılmıştır.^[14]1979 devriminden sonra yasalara göre kadınlar için türban zorunlu hale gelmiş ve kız ve erkek öğrencilerin lise son sınıfa kadar okulları ayrılmıştır. Bu zorlama İranlı kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasal alandaki konumunu ve haklarını çok ciddi bir biçimde sarsmış ve kadınların hayatına çok ciddi yasaklar ve sınırlamalar getirmiştir. Bunlara rağmen bu dönemde'de birçok kadın başarılı bir şekilde güç ve saygıyı elde etmişlerdir. Masoumeh Ebtekar, Marzieh Dabbagh, Marzieh Vahid Dastjerdi, Faezah Haşimi ve Zahra Rahnavard İran yönetimine birçok makama mensup edilmişlerdir. Masoumeh Ebtekar, bir dönemde İran Cumhuriyeti Başkan Yardımcısı olarak yer almıştır. Aynı dönemde Shirin Ebadi Nobel Ödülünü kazanan ilk İran kadını

olmuştur (Stockholm, 2003). Başka bir İran'lı kadın Anoosheh Ansari 2006 yılında ilk İran'lı kadın astronotu ünvanını elde etmiştir. (İlk kadın astronot olan Ansari Amerika'da yaşamaktadır). 1997 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk kez kadın olarak başvuruda bulunan Azam Talekani'nin adaylığı, sırf kadın olduğu için reddedilmiştir. Azam Talekani "Anayasayı test etmek için ve bir kadının aday olabilmesinin hiçbir engelinin olmayacağını vurgulamak için aday olduğunu dile getirmiştir.^[15]

Pek çok İran'lı kadın sinema ve sanat dünyasında önemli ödüller kazanmıştır. Gelişen ülke tanımında bu gelişme ülkenin tüm fertlerinin (cinsiyet baz alınmaksızın) gelişmesi ile mümkündür. İran'da kadınlar, son yıllarda yüksek eğitime erişim oranları artmasına rağmen yüksek düzeyde işsizlikle karşı karşıyadır. Resmi devlet kurumlarının üst kademelerinde çalışma fırsatları ve koşulları itibarıyla kadınların aleyhine eşitsizlikler mevcuttur. İran'ın şimdiki yasalarına göre kadınların toplumunda çalışmaları için herhangi bir mahsur bulunmamaktadır ama kültürel ve geleneksel düşünceler, yazılmamış bir yasa şeklinde bu konuyu engellemeye meyillidir ve bu sebeple İran kadınları ülkenin gelişim sürecine istedikleri gibi tam destek verememektedir. İran'lı kadınların profilleri, rejime özgü eşitsizlik ve ayrımcılık unsurlarına rağmen gösterilenin ötesinde tüm kadınları hiç de yabancıları olmadıkları kadınlık halleri ile ortak bir zeminde çok güçlü bir biçimde buluşturmaktadır.^[16]

İran'da 2012 yılı itibarıyla nüfus sayısı 75.149.669 olup, nüfusun %49'unu kadınlar oluşturmaktadır ve ortalama yıllık nüfus artış hızı 1.3 oranındadır.^[17] İran devlet yapısında güçler ayrılığı iyi tanımlanmamıştır ve her şey sonunda dini lidere bağlanmıştır.^[18] İslam devriminden sonra cinslerin "tecrit" politikası, bir yandan kadınların çalışma yaşantısına önemli sınırlamalar getirirken, diğer yandan tamamen kadınlara özgü yeni bir ücretli çalışma alanı da oluşturmuştur. Tecrit gereği kadınların eğitiminin, sağlık ve tıbbi tedavilerinin yapılması ve güvenliklerinin sağlanması için bu konuda uzman kadınlara gereksinim duyulmuştur. Cinsiyete dayalı işbölümünün bir uzantısı olarak feminize sektörler şeklinde adlandırılan sağlık, eğitim gibi alanlarda istihdamın bir kısmı "zorunlu olarak" kadınlar için gerçekleştirilmiştir.^[19]

Devrimden sonra, aileyi koruma kanunları değiştirilmiş ve islam kanunlarının esaslarıyla uyumsuz oldukları açıklanmıştır. Sonuç olarak, çok eşli evlilikler yapma hakkı bir kere daha yeniden yürürlüğe konulmuştur. Kadınların boşanmaya başvurabilme ve çocuklarının velayetini alabilme konusundaki yasal hakları ciddi olarak kırılmıştır. İran Anayasa'sında erkeğin istediği zaman boşanabileceği, kadının ise "olağanüstü sebeplerle" boşanma talebinde bulunabileceği belirtilmektedir.^[20] Buna rağmen akademik çalışmalarda boşanma taleplerinin yüzde 90'ı kadınlar tarafından yapılmaktadır. İran'da duygusal boşanma ile ilgili hiçbir resmi istatistik olmamasına rağmen, bu rakamın resmi boşanmanın iki katı olduğu tahmin edilmektedir. İstatistiklere bakıldığında günlük 381 çiftin boşandığı ve bunlardan 90 çiftin Tahran'da yaşadığı ve boşanmaların %85 evliliğin ilk 5 yılında gerçekleştirildiği belirtilmektedir.^[21] İran Anayasası'nın 20. Maddesinde ülkenin bütün vatandaşlarının, eşit olarak kanunun koruması altında olduğu ve "İslami kriterlere uygun bütün siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara sahip" olduğu hükme bağlanmıştır. (İran Anayasası). Madde 33'e göre ise bir dürüst erkeğin şahitliği iki dürüst kadının şahitliğine denk kabul edilmiştir ki bu da bir kadının bir erkeğin yarısı olduğu anlamına gelmektedir.^[20] İran anayasasında yer

alan maddeler İran'daki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesi olup, kadının ruh sağlığını olumsuz olarak etkileyen bir durumdur.

Hukukçu ve kadın haklar savunucusu Şirin Abadi kadının durumunu belirleyen yasalardaki tutarsızlık ve belirsizliği bir toplantıda şu şekilde belirtmiştir: "Siyasal erginlik yaşı hukuksal erginlikten farklıdır; bir kadın kimi zaman bir erkeğe eşdeğerdur (oy verme konusunda), kimi zamansa erkeğin yarısı kadardır (miras ve tanıklık), bununla birlikte cezai sorumluluğu daha küçük yaşta başlar ama her şeye rağmen yaşamı boyunca ergin kabul edilmez. 9 yaşında evlenebilir ama 15 yaşından önce çalışamaz çünkü çocukların çalışması yasaktır. 14 yaşında bir kız medeni hukuk ve ceza hukuku açısından ergindir, çalışma hakkı açısından ergin kabul edilmez. Şirin Abadi islamın üniter, tutarlı ve homojen olduğunu, yasalarda çelişkiler olmasının nedeninin İslam değil, İslam adına ataerkil ayrıcalıklarının sürdürmek isteyen insanlar olduğunu ifade etmiştir.^[22] Şirin Ebadi İran Uyanıyor adıyla Türkçe'ye tercüme edilen kitabında İran islam devrimini ve kendi hayatını birlikte ele almıştır. Kitabın alt başlığı gibi duran şu cümle oldukça anlamlıdır. "Bir kadının ülkesini ve hayatını geri alma savaşı". Ebadiye göre adalet hem Tanrısal yaratmanın temel yasası, hem de insan olmanın ön koşulu, adaletin ve özgürlüğün olmadığı yerde İslam olmaz." İşin gerçeği sadece İran'ın değil, Müslüman insanın da, halkı Müslüman olan devletlerin de temel sorunu özgürlüktür.^[23]

Şiddet kadının ruh sağlığını etkileyen önemli faktörlerden biridir. Kadının ruh sağlığının bozulması özelde bireyi ve aileyi, genelde ise toplumu etkilemektedir. İran'da kadına yönelik aile içi şiddet konusu yıllarca ele alınmamıştır. 1998'den itibaren, konunun önemi vurgulanıp, araştırmalar, seminerler ve toplantılar yapılmaya başlanmıştır.^[24]Dünya Sağlık Örgütü'ne göre kadının yaşam boyunca şiddet görme olasılığı %16'dan %50'ye kadar değişmektedir.^[2] İran'da ise bölgesel boyutta yapılan bazı çalışmalarda kadına yönelik eş şiddeti sıklığının %30-62 arasında değiştiği bildirilmektedir.^[25]

Kadının çalışma hayatının olması ve ekonomik bağımsızlığın varlığı kadın ruh sağlığını etkileyen diğer önemli bir faktördür. Kadın çalışma hayatında olması ile sosyal statü elde ederken aynı zamanda kadının benlik saygısının artmasına da neden olmaktadır. Fakat çalışma hayatında kadın bir dizi stres, rol çatışması, psikolojik sıkıntılar yaşayabilir. Kadın iş yerinde yaşayabileceği stresörlerle baş etmeyi öğrenmelidir. Günümüzde kadınların iş ve sosyal aktivitelere katılımlarının kaçınılmaz olduğu unutulmamalıdır. Kadınların bilim ve teknoloji alanında katılımları topluma yararlı olduğu bir gerçektir.^[26] Bazı çalışmalarda kadının iş gücü piyasasına katılımlarında eşitsizlik olmasının nedeni geleneksel ve dini inançlardan kaynaklandığı vurgulamaktadır. Bu görüşe göre, dini inançları, özellikle İslam dininde kadınların işgücü piyasasına katılımları engel olarak görülmektedir.^[27,28,29] İran iş gücü araştırma sonucuna göre işsizlik oranı ortalama %6.10 olduğu, kadınlarda erkeklere göre daha yüksek olduğu ve kentsel yerlerde kırsal bölgeden daha çok olduğu bildirilmektedir.^[30]

İran'da kadın ruh sağlığı açısından önemli diğer bir sorun madde bağımlılığıdır. Afganistan'da üretilen afyonun %37 ülkenin güney rotasından İran ve Pakistan üzerinden daha kazançlı küresel pazarlara kaçak olarak geçirilmektedir. Bu durum İran'ı madde bağımlılığı konusunda riskli ülkeler arasında yer almasına sebep olmaktadır. Ülkenin uyuşturucu bağımlılarının yüzde sekizi kadınlardan oluşmaktadır. Madde

bağımlılığı konusunda erkekler kadınlara göre öncelikli olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle İran'da madde bağımlılığı ile mücadele ve tedavide kadınların ihtiyaçlarına daha az önem verilmektedir.^[31]

Kadın Ruh Sağlığını Koruma ve Geliştirmede Psikiyatri Hemşiresinin Rolü

Psikiyatri hemşireleri yaşadığı toplumdaki kadınları bilgilendirme ve farkındalık oluşturmada kilit noktada olan kişidir. Psikiyatri hemşireleri; kadın ruh sağlığını etkileyen faktörler, primer, sekonder ve tersiyer önlemler doğrultusunda kadın ruh sağlığını koruma, geliştirme ve kadını güçlendirmek için bir dizi çalışmalar yapabilir. Bunlar ise; kadınların temel eğitiminin zorunlu olması, kadınların ekonomik bağımsızlığı, yasalar karşısında kadın erkek eşitliği, kadınların politikalarda yer alması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin olması, erken evliliklerin, adolesan gebeliklerin, kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesi, madde bağımlılığından korunma gibi konulardır. Tüm bu çalışmalar ilgili bakanlıklar, kurumlar, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ile koordinasyon ve işbirliği ile yapılabilir.

SONUÇ

İran'da islami rejimin geriletici politikalarının sonucunda genel olarak kadınların hakları olumsuz olarak etkilenmiştir. İran'a özgü koşullar nedeni ile eli kolu bağlanmış olan kadınlar, bir de tüm dünyadaki kadınların maruz kaldığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı süreçten de etkilenmektedir. İran nüfusunun yarısına yakın kısmını oluşturan kadınların her türlü riskler karşısında donanımlı hale getirilmesi zorunludur. Genel olarak siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarda değişiklik olmadığı sürece kadınlar gereken layık noktaya varamayacaklardır. Ayrıca psikiyatri hemşireleri sivil toplum kuruluşları, medya ile birlikte yasal zeminde, kadınların güçlendirilmesi için birlikte çalışmalar yapmaları gerekmektedir. Psikiyatri hemşireleri, toplumsal koşullar kadın ruh sağlığını nasıl etkilemektedir sorusu üzerinde odaklanmalıdır.

KAYNAKÇA

Aktaş, M.A. (2007). Türkiye'de kadın sağlığını etkileyen sosyo-ekonomik faktörler ve yoksulluk. *Aile ve Toplum*, (9), 65-71.

World Health Organization. Gender and women's mental health. 2 Ocak 2016 http://www.who.int/mental_health/prevention/genderwomen

MacKian, S.C. (2008). What the papers say: Reading therapeutic landscapes of women's health and empowerment in Uganda. *Health & Place*, (14), 106-115.

Koyun, A., Taşkın, L., Terzioğlu, F. (2011). Yaşam dönemlerine göre kadın sağlığı ve ruhsal işlevler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, (3), 67-99.

W H.O. Women's Health and Domestic Violence Against Women Initial Reports on Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses. Geneva. 2 Mayıs 2016

<http://www.who.int/Women's Health /prevention/>

Molla Ebrahimi, E., Bahramian, M., Zare, İ. (2011). İran antik çağda baş örtüsü. *Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Enstitüsü*, (1), 11-125.

Salah, M. (2007). Türban yasağı, fon, sonuçları ve tepkiler. Tahran. *Siyasi Araştırmalar Enstitüsü ve Araştırmaları*, (1), 118.

- Daryayi, T. Sasani dönemi. Ghoghnoos Publishers. Tehran. 2005
- Dodgeon M.H. and Lieu, S. N. C. (1991). The Roman Eastern Frontiers and the Persian Wars (AD 226-363); A Documentary History. London: Routledge. p. 24, 67, 184, 197 and 307
- Sansarian, E. Women's rights movement in Iran : mutiny, appeasement, and repression from 1900 to Khomeini 1982. New York: Praeger. p: 124–129.
- Abbasi, S., Moosavi, M. (2014). The position of Iranian women during the Pahlavi period. *Women's Policy Research*, (5), 59-82.
- Vahdat, F. Iran s intellectual encounter with modernity. Ghoghnoos. Tehran. 2003. p:57-59
- Göz, C.A. (2008). İslami feminizm: feminizmlle uzlaşma mı veya feminizme meydan okumamı?. *Toplum ve Demokrasi*, (4), 201-210.
- Khalili, M., Saleh nia, N. (2013). Anayasa uzmanları gözünden kadınların sorusu. *Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Enstitüsü*, 49-69.
- Farrokhzad, P. Dünden bugüne iran'ın etkili kadınlarının performansı. Ghatreh Nashr. Tehran. 2002
- Ridgeon, L. Religion and polititics in modern Iran, New York: I.B. Tauris&Co.Ltd. 2005
- Statistical Center of Iran. 02. Mayıs 2012. www. Amar.org.
- Kahraman, L. (2014). İran'lı Kadınların Toplumsal ve Siyasal Profili. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, (17), 72-120.
- Üşür, S. Din, siyaset ve kadın İran devrimi, İstanbul Alan Yayınları. 1991; S: 223-224
- İran İslam Cumhuriyeti Anayasası. 2 Nisan 2016.
- <http://www.mut.ac.ir/legal/asasi.pdf>
- Darvishpour, M. Kültürü ve Diyalog. M. 06 Haziran 2016
- <http://www.iranglobal>.
- Khosrokhavar, F., Olivier, R. İran: Bir Devrimin Tükenişi. Metis Yayınları. İstanbul. 2000; S:159
- Ebadi, Ş. İran Uyanıyor, çev. E. Aksan, İstanbul, Hemen Kitap, 2013; s. 15.
- Azazi, Ş. (2005). Toplumsal yapı ve kadınlara karşı şiddet. *Sosyal Yardımlaşma Dergisi*, (14), 47-84.
- Hasanpoor, P., Simbar, M., Kermani, M. (2012). Research journal of nursing and midwifery domestic violence against women. *Research Journal of Nursing and Midwifery*, (21), 44-52.
- Kerimi, Z., Jahan Tigh, E., Ebrahimi, S. (2016).Gelişmekte olan Müslüman ve Müslüman olmayan ülkelerde işgücü piyasasında kadınların statüsü. *Kadınlar, Beşeri bilimler ve Kültür Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (7),155-178.
- Moghadam V.M. (1999). Gender and globalization: female labor and women's mobilization. *Journal of World-System Research*. 5.

Carr, M. and M. Chen (2004). Globalization, social exclusion and gender, *International Labour Review*, 143.

Beneria, L., Accumulation, G. (1970). Accumulation, Reproduction, and Women's Role in Economic Development: Boserup Revisited Revisited. 7(2). Development and the Sexual Division of Labor (Winter, 1981), pp. 279-298 Published by: The University of Chicago Press Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3173878>

İran'da iş gücü araştırmasının sonuçları. 18 Mayıs 2016
http://www.amar.org.ir/Portals/0/Files/fulltext/1394/n_ank_94-2.pdf

İran Drug Control Head Quarters. 10 Haziran 2016. <http://www.dchq.ir/>